

تربیت جنسی، نقد سند ۲۰۳۰ و شیوه های تربیت جنسی از دیدگاه اسلام

فاطمه ذاکری نیا¹

چکیده

این پژوهش با رویکرد تحلیلی، توصیفی، انتقادی، و با هدف بررسی نقد سند ۲۰۳۰ و شیوه های تربیت جنسی از دیدگاه اسلام تدوین یافته است. تربیت جنسی در اسلام، بر جهان بینی اسلام درباره ماهیت انسان و رابطه او با خالق مبتنی است. اسلام، انگیزه های جسمانی را انکار نکرده و خواهان سرکوب آن نیست؛ اما با آزادی بی قید و بند آن نیز موافقت نمی کند؛ بلکه جهت و بستر ارضای انگیزه را به صورتی کنترل شده و روش مند تعیین می کند. بدون تردید، بخشی از موفقیت ها و کامیابی های بشر در گرو تربیت جنسی است؛ چرا که تکامل و تعالی انسان، بسته به تربیت و خودسازی در همه ابعاد وجود اوست و غریزه جنسی، یکی از این ابعاد است. ارضای غریزه جنسی در هر جامعه و مکتبی، دارای چارچوب و اصولی است که رعایت آنها لازم است؛ لذا، هر مکتبی که ادعای تأمین سعادت بشر را دارد، باید برای غریزه جنسی، برنامه داشته باشد و پاسخ روشنی به آن دهد. نگاه صحیح و واقع بینانه به غریزه جنسی و ارضاء آن، هدایت و جهت دهی آن، عاملی در جهت تکمیل تکامل و سعادت فرد و راهکاری برای اصلاح، ارتقاء معنوی، آرامش و آسایش جامعه بشری است؛ در حالیکه، غفلت از تربیت جنسی، بهداشت و سلامت روانی فرد و جامعه را به خطر انداخته و به نابودی می انجامد.

یافته های پژوهش حاکی از این است که پذیرش این سند دارای پیامدهای است. از جمله پذیرش سند به عنوان سند بالادستی در کشور، پذیرش سلطه فرهنگی غرب، حذف بسیاری از ارزشهای دینی از متون آموزشی است.

واژگان کلیدی: سند ۲۰۳۰، تربیت جنسی، اهداف سند، شیوه های تربیت جنسی از دیدگاه اسلام.

¹ F.zakerinya@gmail.com

مقدمه

تعریف تربیت جنسی:

تربیت تحت عنوان رشد تدریجی و هماهنگ همه استعدادهای آدمی تعریف میشود که در این میان، حوزه تربیت جنسی بخش تأثیرگذاری از تربیت میباشد. عده ای تربیت جنسی را به معنی آموزش رفتارهای جنسی سالم یا لذت خواهی در مدرسه میدانند و برخی دیگر با همین نگاه و برداشت، با تربیت جنسی مخالف هستند. اگرچه در عمل، بررسی برنامه های تربیت جنسی چنین باوری را تأیید نمیکند. با وجود این که سلامت جنسی از بخشهای ارزنده این حوزه به شمار میرود، اما این تنها بخش کوچکی از برنامه تربیت جنسی است و همین نکته چالشهایی را در آموزش جنسی به کودکان و نوجوانان برای والدین ایجاد مینماید.

الف- مقصود از تربیت جنسی، این است که کودک را به گونه ای بیروانیم که هنگامی که به سن بلوغ رسید، حلال و حرام را در مسائل جنسی تشخیص دهد و به وظایف زناشویی و همسری آگاه باشد و از لایبالیگری پرهیزد و راه و رسم عفت اسلامی، خلق و خوی او باشد و در وادی شهوت، سرگردان نشود. (بهشتی، ۱۳۸۴، ص ۱۱).

مسیحیت، بودا و مانو در برابر آن موضعی کنترلی و سرکوب گرانه از خود نشان داده اند. در یهود و اسلام ارضای صحیح میل جنسی از طریق ازدواج از وظایف فرد شمرده شده است (متسکی و دیگران، ۱۳۷۸، ص ۲۸۰-۲۷۴). صاحب نظرانی مانند زیگموند فروید (۱۳۴۲)، برتراند راسل (۱۳۸۷)، میشل فوکو (۱۳۸۴) و لستر کندال (۱۳۳۱) بر آزادی جنسی بر ساختار قید و بند اجتماعی تأکید دارند و معتقداند که با آگاه سازی کودکان نسبت به مسائل مبهمی چون جنسیت و تفاوت های جنسیتی، زاد و ولد و مواردی از این قبیل، می توان از کنجکاوی افراطی آن ها پیرامون امور جنسی جلوگیری کرد.

به اعتقاد موریس دبس تغییرات بلوغ، مستلزم تربیت جنسی است؛ ولی در خانواده و مدرسه به آن اهمیتی داده نمی شود (دبس، ۱۳۵۶). امانوئل کانت نوجوان را بی خبر و در بی گناهی ناشی از بی خبری نگه داشتن را غیر ممکن می داند و معتقد است که سکوت در رابطه با مسائل جنسی و پرسش های کنجکاوانه کودکان و نوجوانان، بد را بدتر می کند. به عقیده او تنها رویه ممکن در قبال مسئله جنسی صراحت است (کانت، ۱۳۷۲). همچنین ماری وود آلن (۱۳۷۲)، ویل دورانت (۱۳۶۹)، ساپتگو (بی تا)، کوچیتکف و لاپیک (۱۳۵۱)، بیان کرده اند که آموزش زود هنگام مسائل جنسی به کودکان و نوجوانان خطر انحراف جنسی و بیماری های روانی را افزایش می دهد. کودک از لحظه تولد متناسب با رشد طبیعی، رشد شناختی، رشد اجتماعی و عاطفی خود نیازمند مطالبی است و باید فراگیرد.

سند ۲۰۳۰ سندی است که کشورها را ملزم می کند بر اساس یک ایدئولوژی و جهان بینی خاص طبق قوانین کشوری خاص در مسائل تربیتی و ... عمل شود .

ایرادات سند ۲۰۳۰ یونسکو

- ۱- این سند بر اساس سبک زندگی غربی طراحی شده است.
- ۲- سندی است تک قطبی که همگان را دعوت به یکسانی با محوریت آمریکا می کند.
- ۳- باعث تسلط استعمار بر فرهنگ و علم و قدرت ملل می شود.
- ۴- باعث نفوذ دشمن بر عرصه های مختلف کشورمان می شود.
- ۵- در برنامه این سند بحث تغییر جهان ما مطرح است که به صورت مرموز آمیزی تغییر در نظام اسلامی را رقم می زند.
- ۶- این سند به نوع بی احترامی به ملل اسلامی است و عملاً بر ناکارآمدی نظام آموزشی اسلامی تاکید دارد.
- ۷- طبق این سند کشورها نمی توانند هر درسی را در کتابهای درسی بگنجانند و باید برخی از دروس که مربوط به فرهنگ و دین کشور هست را تغییر دهند.
- ۸- با وجود سند تحول بنیادین آموزش و پرورش که در سال ۹۱ رونمایی شد نیازی به سند نداریم.
- ۹- بر اساس اصل یکصد و بیست و پنجم قانون اساسی هرگونه ایجاد تعهد برای کشور در مجامع بین المللی نیاز به تصویب مجلس شورای اسلامی دارد که متأسفانه دولت ندبیر و امید خود سرانه آن را قبول کرده و به اجرا گذاشته است.
- ۱۰- در سند ۲۰۳۰ در ظاهر عبارت خوبی مانند آموزش و توسعه پایدار به کار برده شده، اما آنچه که از نتیجه عملی آن به دست می آید تغییر باورهای مردم و هماهنگ کردن نسل آینده با سیاست های نظام سلطه سرمایه داری تحت عنوان نظم جهانی است.
- ۱۱- با توجه به محور بودن تساوی جنسیتی و حقوق بشر و سبک زندگی غربی در سند ۲۰۳۰، نگرانی مهم تر این است که دادن این گونه تعهدات بین المللی بدون تصویب در مراکز تصمیم گیری و قانونگذاری کشور، خود زمینه ساز فشارهای بین المللی و تصویب قطعنامه های سازمان ملل علیه ملت ایران به بهانه های حقوق بشری خواهد شد و بر مبنای همین تعهدات عده ای وطن فروش اقدام به نوشتن نامه به رئیس جمهور آمریکا می کنند و از او می خواهند تحریم ها را علیه ملت ایران تشدید کنند، همانند آنچه که طراحان و حامیان و سران فتنه ۸۸ در آن سال در نامه به اوباما و در چند هفته اخیر با نامه نوشتن به ترامپ انجام دادند .

۱۲- خصوصی سازی مدارس را نیز باید در جهت اجرای همین سند ۲۰۳۰ ارزیابی کرد. رئیس جمهور سال ۹۴ در آیین نکوداشت مقام معلم تاکید می کند «آموزش و پرورش باید به تدریج و گام به گام از حالت دولتی بودن خارج شود». در حالی که خصوصی سازی آموزشی و سلب اختیار از دولت ها و حاکمیت کشورها که توسط میلتنون فریدمن اقتصاددان آمریکایی پیشنهاد شده، مهم ترین ویژگی سند آموزشی ۲۰۳۰ دیکته شده از سوی یونسکو و در راستای اهداف نظام سرمایه داری جهانی است و مهم ترین دستاورد آن نفوذ جریان ها و منابع روشنفکری و سکولار در فضای آموزشی و تربیتی کشور بر مبنای آموزه های غربی است. این هدف آشکارا در کتابچه های راهنمای یونسکو با عنوان «آموزش همگانی جهانی» به چشم می خورد. به همین دلیل است که برخی تئوریسین های دولت یازدهم علنا اعلام می کنند «دوره آموزش و پرورش ایدئولوژیک به پایان رسیده است!».

۱۳- بحث «عدالت جنسیتی آموزشی» که در این سند آمده بر یکسانی افراد بشر از دو جنس مؤنث و مذکر تاکید دارد و این نه عقلانی است و نه اسلامی.

۱۴- در این سند حتی یک بار از خدا و دین سخنی نیامده است.

۱۵- بیشتر یک کلمات پر تکرار، جنسیتی، جنسی و زن بوده است.

هدف پنجم: دستیابی به تساوی جنسیتی و توانمند سازی تمام زنان و دختران

(این بخش خلاصه نویسی نشده و عینا نقل شده است)

- پایان دادن به همه اشکال تبعیض علیه زنان و دختران در همه جا

- ریشه کنی همه انواع خشونت علیه زنان و دختران در حوزه های عمومی و خصوصی، از جمله: در زمینه قاچاق انسان و سوء استفاده جنسی و غیره...

- ریشه کنی همه اقدامات زیان بار مانند ازدواج کودکان، ازدواج در سنین بسیار پایین و ختنه زنان

- به رسمیت شناختن و ارج نهادن به مراقبت های داخل منزل و خانه داری (کار در منزل) بدون دستمزد از طریق: تامین خدمات عمومی، ایجاد زیر بناها و تنظیم سیاست های حفاظت اجتماعی و ترویج مسؤولیت مشترک در منزل و در محیط خانواده، تا حدی که مقررات ملی اجازه دهند.

- تضمین مشارکت کامل و موثر زنان و در اختیار قرار دادن فرصت های برابر (با مردان) برای انتصاب به مسؤولیت های بسیار بالا در همه سطوح تصمیم گیری در حوزه های سیاسی، اقتصادی و همچنین در زندگی عمومی

-ضمانت دسترسی جهانی به بهداشت باروری و جنسی و دسترسی به حقوق باروری در راستای توافق های انجام شده در جریان کنفرانس بین المللی جمعیت و توسعه و اعلامیه و برنامه اقدام پکن، بر مبنای اسناد نهایی به دست آمده از کنفرانس های بازنگری برگزار شده در این ارتباط

-انجام اصلاحاتی برای برقراری تساوی حقوق زنان و مردان به منظور دسترسی زنان به منابع اقتصادی و امکان مالکیت و کنترل دارایی ها از قبیل: زمین و سایر اشکال دارایی توسط آنان و همچنین برقراری حق دسترسی زنان به خدمات مالی، ارثیه، و منابع طبیعی، در راستای قوانین ملی (کشورها)

-ارتقای کاربرد فناوری توانمند کننده، به ویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات به منظور ترویج توانمند سازی زنان

- تقویت و اتخاذ سیاست های مطمئن و مناسب و همچنین وضع قوانین قابل اجرا برای ترویج تساوی جنسیتی و توانمندسازی همه زنان و دختران در کلیه سطوح

از آنجا که مبانی دینی و اسلامی در مورد تربیت جنسی با این سند متفاوت است ما بر آن شدیم تا در این پژوهش شیوه های تربیت جنسی از دیدگاه اسلام را جمع آوری کنیم .

در طول تاریخ دیدگاه های مختلفی در مورد اهمیت و توجه به غریزه و اخلاق جنسی وجود داشته است و هر کدام بر اصول و مبانی خاص خود مبتنی بوده اند در اینجا بحث دیدگاه بار اشاره خواهد شد :

۱_تفریط یا رهبانیت و سرکوب جنسی این نگرش را می توان در آیین های هندی چینی ایران باستان یونانی و در ادیان یهود و مسیحیت به وضوح مشاهده کرد .

۲_افراط یا گسترده آزادی جنسی: نگرش افراط در واقع نقطه مقابل موضوع قبلی یعنی سرکوب و تعطیلی غریزه جنسی است شکل میدونین جهت گیری را در اندیشه های برخی نویسندگان مغرب زمین همچون فروید راسل مارکس و انگلس می توان یافت و هم اکنون این طرز فکر در قالب ایدئولوژی لیبرالیسم که حاکم بر تمامی شئون زندگی مغرب زمین آن است بر همه امور جنسی آنان استیلا پیدا کرده است.

۳_اسلام مکتب تعدیل اصول بر اساس بینش اسلام و مبنای قرآن کریم هر چیزی که از قلم غذا الهی گذشته و در جهان خلقت به وجود آمده یا اندازه گیری صحیح و حساب منظم ایجاد شده است و کل شی عنده بمقدار (رعد ایه ی ۸) و مقدار هر چیز از علم ازلی خدا معین است به همین مبنا در تمامی تمایلات و غرایزی که به غذای حکیمانه الهی در باطن آدمی نهاده شده است نیز می توان این اعتدال و اندازه گیری صحیح و حساب شده را جويا گردید و به همین جهت شریعت اسلام لزوم مراعات و اجتناب از افراط و تفریط را نه تنها در غرایز و سوابق آدمی بلکه درباره جمعشون حیات دنیوی توصیه می کند و فطرت را به عنوان شاخص اصلی و پایه و اساس تعالیم خود معرفی کرده و پیروان خود را به عنوان یک (ملت نمونه) و (امت وسط) می ستاید .

۱- ابن سینا الف) حکمت‌های امور جنسی علت ممنوعیت هر نوع روابط جنسی غیر از راه ازدواج رفع نیازهای جنسی در پرتو ازدواج مورد توجه از و راه‌های دیگری چون زنا و لباس باید ممنوع و مطرود گردد زیرا اهمیت و ضرورت انکار را در مدینه از میان می برد.

ردیف	عنوان	حکمت و علت
۱	ممنوعیت روابط جنسی خارج از ازدواج	از بین رفتن اهمیت و ضرورت ازدواج
۲	ازدواج	از بین رفتن اهمیت و ضرورت ازدواج
۳	تشکیل خانواده	وسیله تناسل و بقاء نسل که دلالت بر وجود خداست
۴	فلسفه طلاق	بوجود آمدن اختلال و زیان به علت ناسازگاری زوجین به هر دلیل
۵	مرد به عنوان صاحب حق طلاق	غلبه احساسات و عواطف بر عقل زن
۶	انگیزه های تشکیل خانواده	اجتماعی، اقتصادی، نفسانی
۷	وحدت زوج و تعدد زوجات	اشتراک در زن منفور و زشت، اشتراک در مرد پسندیده

غریزه جنسی، مسأئ، روش ها و پیشنهاداس (اب سینا)

ردیف	عنوان	روش ها و پیشنهادات
۱-	نقش عقل در کنترل شهوت	قضاوت بین فضائل و رزائل و انتخاب بهترین توسط عقل
۲-	لزوم شناخت شهوات	جهت اصلاح و مواجهه با غریزه جنسی شناخت آن لازم است
۳-	روش تربیت نفس	ریاضت، مراقبه دائم و نیز تشویق و تنبیه
۴-	حقوق زنان در صیانت از آنها	محفوظ داشتن زن از فریب خوردن به دلیل غلبه احساسات بر عقل زن
۵-	لزوم استحکام خانواده	هر عامل بی اهمیتی بهانه طلاق نشود و استحکام بوسیله طول معاشرت و آمیزش جنسی و عادت و محبت است

۶-	سن مناسب برای ازدواج	هنگامی که فرد شاغل شده و قادر به امرار معاش باشد
۷-	اصول حاکم بر ازدواج	تشویق به ازدواج، علنی بودن ازدواج، ثبات ازدواج
۸-	ملاک های انتخاب همسر (زن)	عادل، متدین، سرزنده، باهوش، بچه آور، کم حرف، حرف شنو، رازدار و با تدبیر و کاردان، خوش خلق و اهل رفق و مدارا

مولفه های مرتبط با گزینه جنسی (ابن سینا)

ردیف	عنوان	تعریف
۱	عفت	عامل بازدارنده از شهوات
۲	حیاء	زیر مجموعه عفت و بازدارنده نفس از قبايح

۱- حکمت های گزینه جنسی (خواجه نصیرالدین طوسی)

ردیف	عنوان	حکمت و علت
۱	ازدواج و منابع	بقاء نسل و انجام پذیرفتن امور منزل توسط زن
۲	تقبیح پیروی از شهوت	حیوانی و پست بودن تبعیت محض از شهوات
۳	خطرات میل جنسی	از بین رفتن دین، هلاک شدن بدن، تباه شدن مال، ضرر رسیدن به عقل و ریختن آبرو

گزینه جنسی، مسائ، روش ها و پیشنهاداس (خواجه نصیرالدین طوسی)

ردیف	عنوان	روش ها و پیشنهادات
۱	تاثیر شنیده ها در تحریک جنسی	منع زنان از شنیدن داستان های تحریک آمیز
۲	علت قوت میل جنسی و روش تضعیف آن	میل جنسی هر چه بیشتر تقویت و تحریک شود کاملتر و هر چه کمتر مورد توجه قرار گیرد، ضعیف تر می شود.

۳	علاج افراط و هرزگی در شهوت	تفکر در عواقب وخیم آن، همنشینی با انسان های فاضل، پرهیز از خواندن و شنیدن مطالب تحریک آمیز، و در نهایت انجام امر سخت و تحمل گرسنگی
۴	وظایف مرد پس از ازدواج	حساسیت به عفت زن، ایجاد حرفه ای در منزل که سبب عدم انحراف جنسی او شود

سدمل ۲-۳ مولفه های مرتبط با غریزه جنسی

ردیف	عنوان	تعریف
۱	حیاء	نوعی عفت، خویشنداری از انجام کاری که موجب مذمت دیگران شود
۲	دعت	نوعی عفت، آرامش و کنترل نفس در هنگام تحریک شهوت
۳	صبر	نوعی عفت، مقاومت در مقابل هوای نفسانی تا عمل زشتی از انسان سر نزد

حکمت های غریزه جنسی (علامه طباطبایی)

ردیف	عنوان	حکمت و علت
۱	ازدواج	خلقت میل جنسی، جهاز جنسی، تمایل جنسی و عاطفی به جنس مخالف و وجود جهاز شیر ساز و غریزه محبت به فرزند به ازدواج دلالت می کنند
۲	ازدواج موقت	عدم پاسخگویی کامل ازدواج دائم به رفع مفسد جنسی، از بین بردن مشقات ازدواج دائم، از بین بردن مفسد زنا
۳	ازدواج موقت با زنان اهل کتاب	آسان گیری بر مومنین، ترویج ایمان و اخلاق اسلامی
۴	تعدد زوجات	کاهش تعداد مردان بر اثر تلفات، افزایش تعداد زنان به خاطر زودتر به بلوغ رسیدن، عدم توانایی مردان در تعدد زوجات به خاطر عدم توانایی مالی و شرط عدالت
۵	ممنوعیت زنان	طفره رفتن جوانان از تشکیل خانواده و ازدواج، از بین رفتن روابط بین پدر و فرزندان، نابودی عواطف خانوادگی

۶	زشتی و شناخت زنا	سد راه بودن و مزاحمت همیشگی برای ازدواج
۷	تحریم لواط و همجنس گرایی	گرایش فطری انسان به ازدواج با جنس مخالف، خلق اندام های جنسی هر جنس برای جنس مقابل، تولید مثل بودن هدف ازدواج بنا بر فطرت انسانی
۸	غیرفطری بودن بی بندوباری و باری و جنسی و جلوگیری از طلاق	غرض از خلقت میل جنسی تولید مثل است، غرض از ازدواج تولید مثل است نه زندگی مشترک پس تثبیت دائم ازدواج غیر طبیعی است
۹	دلیل تشبیه زن و شوهر به لباس یکدیگر	زن و شوهر یکدیگر را از عمل نامشروع باز می دارد ولی یکدیگر را از هم باز نمی دارد

۳-۲. غریزه جنسی، روش ها و پیشنهادها (علامه طباطبایی)

ردیف	عنوان	روش ها و پیشنهادها
۱	نقش ایمان در کنترل میل جنسی	مهمترین پیام ماجرای حضرت یوسف نقش عنصر ایمان در این امر بود
۲	تاثیر سخن گفتن در حجاب در طهارت قلبی	سخن گفتن در وراء حجاب باعث عدم وسوسه قلبی و تبعاً طهارت قلبی می شود

۳-۳. مولفه های مرتبط با غریزه جنسی (علامه طباطبایی)

ردیف	عنوان	تعریف
۱	غیرت	حالت شعله وری نوعی احساس که در نتیجه ی حس مالکیت زن برای مرد پس از ازدواج است
۲	عفت	عادت و ملکه راسخه ای که در انسان باعث تعادل و دوری از افراط و تفریط در شهوت می شود

وزیری (۱۳۵۱) نگاهی انتقادی به آموزش جنسی در مدارس زمان خود داشته و آموزش جنسی را که موجب تحریک روابط جنسی نامشروع شود، محکوم کرده و دنباله روی کورکورانه مدارس از غرب را ناروا دانسته است. قائمی (۱۳۶۹)

بیان صریح مفاهیم جنسی را جایز نمیداند؛ زیرا موجب انحراف می شود. بخشی (۱۳۷۵) در پژوهش خود بر اهمیت توجه و برنامه ریزی دقیق نسبت به میل جنسی انسان اشاره کرده است. متقی فر (۱۳۸۰) در بررسی تاریخچه آموزش جنسی در مدارس، بیان کرده که به دلیل تفاوت های سنی، جنسی و فرهنگی نمی توان برنامه تربیت جنسی را به صورت متمرکز ارائه کرد. ثابت (۱۳۸۱) به جستجوی اصول و روش های تربیت جنسی در اسلام پرداخته و آموزش جنسی را به عنوان یکی از راههای پیشگیری از لغزش های جنسی معرفی کرده است. فرمehینی فراهانی (۱۳۸۲) با مطالعه نقش مدرسه در تربیت جنسی بیان کرده که مدارس با برپایی کلاس های آموزشی، در پیشگیری از مسائل انحرافی مؤثر واقع می شوند .

امیریان زاده و محمدی (۱۳۸۶) برنامه درسی آموزش سلامت جنسی مبتنی بر قرآن و حدیث را طراحی کرده و در پایان الگویی برای برنامه درسی تربیت جنسی پیشنهاد داده اند. رهنما و همکاران (۱۳۸۶) با تکیه بر متون اسلامی، مبانی، اصول و روش های تربیت جنسی را بر شمرده و چنین نتیجه گرفته اند که دین اسلام نگاهی هدفدار به غریزه جنسی به منظور بقای نسل و دوام حیات دارد. فقیهی و همکاران (۱۳۸۷) نتیجه گرفته اند که فرهنگ اسلام بر پیشگیری و کنترل روابط جنسی خارج از خانواده تأکید دارد؛ در حالی که مسئولان کشورهای غربی بر کنترل روابط و نه پیشگیری از آن تأکید دارند .

ابوالقاسمی و همکاران (۱۳۸۹) بر تغییر فرهنگ در سطح سازمانها و نهادها برای تربیت جنسی در مدارس و افزایش دانش و مهارت مربیان مدارس تأکید داشته اند. زندوانیان و شمشادی (۱۳۸۹) به بررسی ابعاد و مراحل تربیت جنسی دختران و زنان از نظر اسلام در دوره های مختلف پرداخته اند. ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۴) اقدامات آموزش و پرورش را پاسخگوی نیازهای تربیت جنسی دانش آموزان در این دوره کافی ندانسته اند. همچنین شیرازی و همکاران (۱۳۹۵) و محمد جانی و همکاران (۱۳۹۵) برنامه تربیت جنسی را در آیات قرآن و روایات معصومان مورد توجه قرار داده اند .

پژوهش های زیادی در خارج از کشور پیرامون تربیت جنسی صورت گرفته که به برخی از آنها

اشاره می شود: اسمیت (۱۹۱۲) و ورتل (۱۹۸۷) بر ضرورت و اهمیت تربیت و آموزش جنسی تأکید کرده اند؛ زیرا می تواند زمینه ساز جامعه سالم و خانواده ای با نشاط باشد. مگالا و همکاران (۱۹۹۸) در پژوهش خود در کشور تانزانیا چنین نتیجه گرفته اند که با اجرای برنامه های حفاظت از دختران در برابر سوء استفاده جنسی، امکان سوء استفاده علنی مردان جوان کاهش یافته است. سایتو (۱۹۹۸) نیاز به آموزش جنسی را به منظور شناسایی و جلوگیری از عوامل خطر بارداری، سقط جنین، ایدز و سایر بیماری های جنسی ضروری می داند .

پخارله و همکاران (۲۰۰۶) در بررسی آموزش مسائل جنسی در غرب نیپال نوعی نارضایتی معلمان از حساسیت جامعه، فقدان مهارت کافی و در نتیجه پرهیز از مباحث مربوط را بیان کرده اند. دانش آموزان نیز به دلیل اینکه اطلاعات مورد نیاز در اختیارشان قرار نمی گیرد نگران هستند. منتل (۲۰۰۶) در رابطه با پیشگیری از ایدز و بارداری ناخواسته نوجوانان آفریقای جنوبی، هدف مدارس را تأخیر در شروع فعالیت جنسی می داند و در صورت تمایل شدید به رابطه، استفاده از کاندوم را به عنوان استراتژی تکمیلی معرفی می کند .

گروکی (۲۰۰۸) ضمن مقایسه سلامت جنسی در دو کشور یونان و فنلاند بیان کرده که افزون بر ویژگی های مشترک دو کشور در رابطه با سطح آموزش عمومی و شاخص های سلامت، یونان نسبت به فنلاند در مورد بهداشت جنسی در سطح پایی تری قردرد و علت این تفاوت شیوه متفاوت آموزش است. جانستون (۲۰۰۹) بیان کرده که با توجه به نرخ بسیار بالای بارداری و

عفونت های منتقله در جمعیت نوجوانان اسکاتلند، دولت این کشور توصیه می کند که در کنار ها آموزش حرفه ای دانش آموزان، پرستارانی به آموزش مسائل بهداشت جنسی کودکان و نوجوانان بپردازند. آدامزیک و گریف

(۲۰۱۱) معتقدند آموزش و پرورش کنیا با ارائه مباحثی پیرامون ایدز، رفتارهای جنسیتی و سن اولین رابطه جنسی و استفاده از کاندوم نقش زیادی در پیشگیری از رابطه های پرخطر جنسی دارد. بکیروگولاری و همکاران (۲۰۱۱) بر ضرورت و اهمیت توجه به آموزش مسائل جنسی به نوجوانان اوتیسم تأکید کرده اند. جوهری

و همکاران (۲۰۱۲) از کم توجهی مدارس مالزی نسبت به آموزش مسائل جنسی انتقاد کرده اند. داسیلوا و همکاران (۲۰۱۳) موضوعات تربیت جنسی از دید معلمان مدارس ابتدایی برزیل را شامل آشنایی با اندام تناسلی، بارداری و پیشگیری از آن، بهداشت جنسی و روابط با جنس مخالف و هویت جنسی می دانند. گیپسون و همکاران (۲۰۱۶) به مبحث آزار جنسی در مدارس ایالت متحده آمریکا پرداخته اند. کلاس درس، راهرو مدرسه، رختکن، سالن ورزشی، اتاق ناهار و خارج از مدرسه نیز آزارهای جنسی به شکل های کلامی، لمس کردن و پایین آوردن لباس و یا تجاوز گزارش شده اند .

هرچند پژوهش های زیادی در رابطه با تربیت جنسی در داخل و خارج از کشور انجام شده است؛ اما بیشتر آنها بر ضرورت و اهمیت تربیت جنسی تأکید کرده، و یا ارزیابی از برنامه ای خاص را بر عهده داشته اند. نگارندگان مقاله در بررسی های خود، پژوهشی که دیدگاه صاحب نظران مسلمان، در رابطه با تربیت جنسی را با یکدیگر مقایسه کرده و نظرات ایشان را در قالب الگویی معرفی کند، نیافتند. بنابراین مقاله حاضر به منظور فهم دیدگاه های برخی اندیشمندان مسلمان پیرامون تربیت جنسی در قالب مؤلفه هایی چون اهداف، روش و محتوا و نیز ارائه الگویی برای تربیت جنسی بر مبنای نظرات آنها می باشد.

روش

روش پژوهش حاضر از نوع تحلیل اسنادی می باشد. در پژوهش اسنادی سعی می شود، اسناد و مدارک موجود و مرتبط با موضوع پژوهشبه منظور پاسخگویی به سوال های پژوهش مورد بررسی قرار گیرد. از این رو اسناد و مدارک موجود در ارتباط با ((نقد سند ۲۰۳۰ و شیوه های تربیت جنسی از دیدگاه اسلام)) بررسی و تحلیل شده است. مراحل انجام تحقیق به این صورت است: ۱- جمع آوری منابع و مراجع مربوط به موضوع

۲- مطالعه منابع و فیش برداری از آن ها در راستای مفاهیم کلیدی پژوهش

۳- طبقه بندی و تحلیل داده های بدست آمده، برای دستیابی به پاسخ سوال های مورد بررسی.

سوالات تحقیق

سوال اصلی: آیا سند ۲۰۳۰ با شیوه های تربیت جنسی از دیدگاه اسلام همخوانی دارد؟

سوالات فرعی

۱- آیا پذیرش سند ۲۰۳۰ به عنوان یک سند بالا دستی باعث سلطه فرهنگی غرب بر نظام آموزشی ما می شود؟

۲- آیا سند ۲۰۳۰ باعث حذف بسیاری از ارزش های دینی، فرهنگی و ملی از متون آموزشی می شود؟

۳- راهکارهای مقابله با نفوذ فرهنگ و تمدن غرب در جامعه اسلامی چیست؟

یافته ها

پاسخ سوال اول

پذیرش سند ۲۰۳۰ یونسکو، مستلزم دور شدن از آموزه های اسلامی، معارف قرآنی و بسیاری از ارزشهای اسلامی است؛ چرا که روح حاکم بر سند ۲۰۳۰، جهانی سازی فرهنگ غرب و پذیرش سلطه فرهنگی غرب است. طبق این سند، یونسکو به عنوان مرکزی ذیصلاح برای تدوین و اجرای برنامه جهانی آموزش، در تحقق توسعه پایدار جهانی پذیرفته شده است. به گونه ای که این سند جهانی، تعهدات و الزاماتی را برای کشورهایی که آن را بپذیرند، به دنبال خواهد داشت و عدم پایبندی به آنها، پیامدهای ناگواری به دنبال دارد. افزون بر این، آموزش شهروندی جهانی، مستلزم گذر از بسیاری از ارزشهای اسلامی و اخلاقی در سطح خانواده، مدرسه و جامعه و پذیرش حاکمیت فرهنگ لیبرالی غرب است. هدف سند ۲۰۳۰، که به صراحت در متن آن آمده است، جهانی سازی فرهنگ غربی، و دگرگون سازی جامعه بشری بر اساس فرهنگ اومانیستی غربی است.

سند ۲۰۳۰ با استفاده از عناوینی مانند «ترویج شیوه های زندگی پایدار»، «تساوی جنسیتی»، «ترویج فرهنگ صلح و نبود خشونت»، «شهروندی جهانی»، «احترام به تنوع فرهنگی» و «همکاریهای بین المللی برای تربیت معلم» در کشورهای در حال توسعه (ر.ک: اهدا: ۱-۵-۱۶)، در پی رواج فرهنگ و سبک زندگی غربی و کمرنگ موفت فشی جتائی، سال هشتم، شماره سوم، تابستان ۱۳۹۶ نمودن دین در مدارس است. این هدف با شیوه تغییر محتوای کتب آموزشی مدارس و آموزش معلمان زیر نظر سازمان غربی یونسکو اجرا می شود | .

در حالی در منطق قرآن، سلطه بیگانگان بر مسلمانان مردود است. افزون بر اینکه، آیات قرآنی مسلمانان را از دوستی با کفار نهی کرده است. برخی آیات در این باب، عبارتند از:

«- هو الذی أرسل رسوله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله ولو کره المشرکون» (توبه: ۳۳؛ او کسی است که پیامبرش را با هدایت و دین درست فرستاد تا آن را بر هر چه دین است پیروز گرداند، هر چند مشرکان خوش نداشته باشند).

« - لن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا» (نساء: ۱۴۱)؛ و خداوند هرگز بر زیان مؤمنان برای کافران راه (تسلطی) قرار نداده است.

همچنین، برخی آیات قرآنی که به استقلال و عدم اعتماد و اتکاء بر کفار تأکید می کند، عبارتند از:

« .لا يتخذ المؤمنون الكافرين أولياء من دون المؤمنين و من يفعل ذلك فليس من الله في شيء إلا أن تقوا منهم تقاه و يحذركم الله نفسه و إلى الله المصير» (آل عمران: ۲۸): افراد بایمان نباید به جای مؤمنان، کافران را دوست و سرپرست خود انتخاب کنند و هر کس چنین کند، هیچ رابطه ای با خدا ندارد (و پیوند او به کلی از خدا گسسته می شود)، مگر اینکه از آنها بپرهیزید (و به خاطر هدفهای مهم تری تقیه کنید). خداوند شما را از (نافرمانی) خود، بر حذر میدارد و بازگشت (شما) به سوی خداست.

« -الذين يتخذون الكافرين أولياء من دون المؤمنين يبتغون عندهم العه فإن البيئة الله جميعا» (نساء: ۱۳۹)؛ همان ها که کافران را به جای مؤمنان، دوست خود انتخاب می کنند. آیا عزت و آبرو نزد آنان می جویند؟ با اینکه همه عزت‌ها از آن خداست؟! »

- «يا ايها الذين آمنوا لا تتخذوا الكافرين أولياء من دون المؤمنين أتريدون أن تجعلوا لله عليكم سلطانا مبينا» (نساء: ۱۴۴)؛ ای کسانی که ایمان آورده اید! غیر از مؤمنان، کافران را ولی و تکیه گاه خود قرار ندهید! آیا می خواهید، دلیل آشکاری بر ضد خود در پیشگاه خدا قرار دهید؟؟

«يا ايها الذين آمنوا لا تتخذوا اليهود و النصارى أولياء بعضهم أولياء بعض و من يتولهم منكم فإنه منهم إن الله لا يهدي القوم الظالمين» (مائده: ۵۱)؛ ای کسانی که ایمان آورده اید! یهود و نصاری را ولی (و دوست و تکیه گاه خود، انتخاب نکنید! آنها اولیای یکدیگرند و کسانی که از شما با آنان دوستی کنند، از آنها هستند خداوند، جمعیت ستمکار را هدایت نمی کند.

« -يا ايها الذين آمنوا لا تتخذوا الذين اتخذوا دينكم هو و لعبه من الذين أوتوا الكتاب من قبلكم و العفار أولياء و اتقوا الله إن كنتم مؤمنين» (مائده: ۵۷)؛ ای کسانی که ایمان آورده اید. افرادی که این شما را به باد استهزاء و بازی می گیرند - از اهل کتاب و مشرکان - ولی خود انتخاب نکنید و از خدا بپرهیزید اگر ایمان دارید.

بررسی انتقادی سند توسعه پایدار ۲۰۳۰ یونسکو؛ آثار و پیامدهای آن ۸۳۰ - «ولو كانوا يؤمنون بالله و البی و ما أنزل إليه ما اخذوهم أولياء و لكن كثيرة منهم فاسقون» (مائده: ۸)؛ و اگر به خدا و پیامبر و آنچه بر او نازل شده، ایمان می آوردند، (هرگز) آنان [کافران را به دوستی اختیار نمی کردند ولی بسیاری از آنها فاسقند .

پاسخ سوال دوم

۳. حذف بسیاری از ارزش های دینی، فرهنگی و ملی از متون آموزشی تأکید بسیاری از بندهای این سند، از جمله پذیرش «برابری»، «تفکیک» و «آموزش» جنسی، مستلزم حذف بسیاری از قوانین اسلامی از متون درسی نظام آموزشی و گنجاندن آموزش های جنسی غربی است. فرهنگ جنسیتی غرب و شیوه های آموزش جنسی غربی، مغایر با ارزشهای اسلامی است. برای نمونه، مراد از «کودک» در اسناد، میثاق و کنوانسیون های بین المللی، نه کودک ۵ ۶ ساله در منابع و آموزه های دینی، بلکه افراد زیر ۱۸ سال می باشد. این اختلاف برداشت، ما را موظف می کند که اختلاط دختر و پسر را در همه سطوح آموزشی بپذیریم. افزون بر این، پذیرش همجنس گرایی، برابری جنسیتی در همه عرصه ها، و حتی آموزش جنسی را در نظام آموزش رسمی پذیرا باشیم.

با نگاهی اجمالی، در رویه نهادهای بین المللی مصادیقی از حذف ارزشهای دینی عبارتند از: ۱. مخالفت کمیته منع تبعیض

علیه زنان، با واژه «عدالت جنسیتی» و منع کشورهای عضو از کاربرد این اصطلاح پیوست ۲، ص ۴). ۲. جرم زدایی از جرایم جنسی: زنا و... (پیوست ۱، ص ۱۷).

م ۳. توسعه قلمرو اصل تبعیض به همجنس گرایان (پیوست ۲، ص ۷ و ۸). ۴. جرم زدایی و منع تبعیض علیه زنان همجنس گرا و شاغل در فحشا و روسپیگری (پیوست ۳، ص ۴۲). ۵. منع مداخله شوهر در امر باروری و فرزندآوری (پیوست ۲، ص

۲۳). ۶. منع مداخله شوهر در سقط جنین (پیوست ۲، ص ۲۳). ۷. نسخ و ملغی نمودن قوانین محدود کننده سقط جنین (پیوست ۱، ص ۲۰ و ۲۲). ۸. منع لزوم اذن شوهر برای دریافت گذرنامه (پیوست ۲، ص ۹). ۹. اعتراض به لزوم اذن شوهر در خروج از منزل (پیوست ۱، ص ۲۱). ۱۰. تأکید بر افزایش سن دختران به ۱۸ سال در ازدواج (پیوست ۱، ص

۲۳). ۱۱. جرم انگاری و مجازات برای ازدواج دختران زیر هجده سال (پیوست ۱، ص ۲۳ و ۲۴). ۱۲. اعتراض به عدم برابری زن و شوهر در طلاق، حضانت فرزند، ارث (پیوست ۱، ص ۲۱). ۱۳. نهادینه کردن تجاوز جنسی زناشویی در روابط زوجین (پیوست ۱، ص ۱۸ و ۱۹).

با اندک تأمل در بندها و گزاره های فوق، که در سند ۲۰۳۰ و یا در میثاقها و کنوانسیون های بین المللی مطرح می باشد، تضاد و تعارض جدی آنها با مبانی دینی به دست می آید.

افزون بر این، واژه «نفی خشونت»، و توصیه به پذیرش «تنوع فرهنگی» در اسناد بین المللی، کلیدواژه‌های در غرب برای زدودن همه آثار و نمادها و ارزشهای دین است. از این جمله، کنار گذاشتن حق دفاع مشروع مظلوم، جهاد، امر به معروف و نهی از منکر، آمادگی برای دفاع از کیان دین و نظام اسلامی، حذف بسیج دانش آموزی، دانشجویی و کاهش عنصر مقاومت و... است. از این رو، حذف روز ملی مبارزه با آمریکا، روز قدس، هفته دفاع مقدس، درس شهید فهمیده، و... از فرهنگ جامعه دینی و متون آموزشی امری عادی است. افزون بر این، پذیرش «تسهیل پایش پدیده حذف اجتماعی در آموزش»، به معنای تسلیم در برابر گروههای غیرقانونی و پیروان فرق ضاله و انحرافی و تسلیم شدن در برابر خواسته های آنهاست. با سند ۲۰۳۰ حتی باید عقاید انحرافی مانند بهائیت و همجنس بازان و رفتار انحرافی آنان را، که قرآن کریم با آن برخورد شدید کرده مانند قوم لوط، تحت عنوان «تنوع فرهنگی»، به رسمیت شناخت!

پاسخ سوال سوم

- ۱- توجه به فرهنگ اسلامی و اسناد بالا دستی از جمله سند تحول بنیادین آموزش و پرورش
- ۲- کسب استقلال فرهنگی
- ۳- تهذیب مراکز علمی
- ۴- وحدت حوزه و دانشگاه
- ۵- تبدیل صدا و سیما به دانشگاه عمومی
- ۶- تجهیز علمی
- ۷- خودکفایی علمی

نتیجه گیری

۱- یکی از زیربنایی ترین اصل های تربیت جنسی در اسلام، میل انسان به معنویت است و افراد باید به گونه ای تربیت شوند که بعد معنوی آنان در جریان تربیت جنسی، تقویت شود و غریزه جنسی، ابزاری در جهت شکوفا سازی آن مبنای تمایل به معنویت قرار گیرد. ۲- مهم ترین هدف تربیت جنسی که از زمان کودکی آغاز می شود، این است که زن و مردی را تربیت کنیم که بتوانند با غرایز جنسی خود، به شیوه ای صحیح و مطلوب برخورد کنند؛ نه آن را

سرکوب سازند و نه به بی بند و باری و انحراف و فحشا کشیده شوند و در نهایت، زن و مرد بتوانند به یاری هم، کانونی فراهم سازند که هم سلامت روانی خودشان را به دست آورند و هم در مناسبات اجتماعی، سلامت جامعه تأمین شود.

۳- در تربیت جنسی - همانند کل تعلیم و تربیت، به ارائه یک بینش کلی حاکم بر همه رفتارها و بایدها و نبایدهای آموزشی و تربیتی، نیاز است؛ به گونه ای که بین آنها، نوعی ارتباط، انسجام، نظم و هماهنگی ایجاد کند. ۴- بشر با همه پیشرفت خود در علوم، صنایع و فناوری، رفتار بحران ها و نا به سامانی های فراوانی در زمینه تعلیم و تربیت و بویژه در آموزش و تربیت جنسی است. نداشتن جهان بینی درست و فقدان نظام تربیتی مبتنی بر مبنای نظری و حیانی و داشتن دید صرفاً مادی (فیزیولوژیک) به تربیت جنسی و غفلت از جنبه های روانی، معنوی، اخلاقی و اجتماعی آن، باعث شده است که بشر در این بحران، همچنان غوطه ور باشد و نه تنها پیشرفت نکند؛ بلکه در مراحل، تنزل نیز یابد. ۵- روشنگری موضوع امور جنسی در جنبه های مختلف، باعث پیشگیری از آسیب های اجتماعی است که در این راستا، آموزش و اطلاع رسانی به نوجوانان، توجیه ضرورت طرح مسائل جنسی توسط والدین، افزایش آگاهی والدین از طریق کلاسهای آموزش خانواده و همچنین ارتقاء علمی مربیان و اولیای آموزشگاه ها با هدف آموزش امور جنسی نوجوانان - از امور لازم است. ۶- در نظام تربیت جنسی در اسلام، به همه ابعاد این موضوع - از بهداشت جنسی گرفته تا چگونگی تحکیم روابط زن و مرد در خانواده - پرداخته شده است و با بهره گیری درست از این نظام و تدوین برنامه های درسی و آموزشی مناسب بر مبنای آن، می توان نظام تربیت جنسی کارآمدی را که پاسخگوی نیازهای جامعه بوده و در تعالی و تکامل آن نقش داشته باشد را به دست آورد.

منابع و ماخذ

- ۱- احمدی، محمد رضا، ۱۳۸۶، روابط دختر و پسر، چاپ چهارم، قم، انتشارات معارف.
- ۲- امینی، ابراهیم، ۱۳۶۸، آیین تربیت، تهران، انتشارات اسلامی
- ۳- بهشتی، احمد، ۱۳۷۲، اسلام و تربیت کودکان، تهران، سازمان تبلیغات اسلامی
- ۴- بهشتی، محمد، تربیت جنسی از منظر فیض کاشانی، مجله تربیت اسلامی، سال دوم، شماره ۳، پاییز و زمستان ۱۳۸۵، صص ۸۹-۱۱۴.
- ۵- ثابت، حافظ، ۱۳۸۱، تربیت جنسی در اسلام، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی
- ۶- الحر العاملی، محمد بن الحسن، ۱۳۹۳ق، وسائل الشیعه، تهران، المکتبه الاسلامیه.
- ۷- دوایی، مهدی و بنی سی، پری ناز، تربیت جنسی در اسلام، خلاصه مقالات دومین کنگره سراسری خانواده و مشکلات جنسی، آذرماه ۱۳۸۴، تهران، دانشگاه شاهد.
- ۸- رستمی، مهتاب و همکاران، بررسی دیدگاه دانشجویان درباره چگونگی افزایش آگاهی جنسی جوانان دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه، دومین کنگره خانواده و مشکلات جنسی، ۱۳۸۴، تهران، دانشگاه شاهد.
- ۹- سالاری فر، محمدرضا، ۱۳۹۱، خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- ۱۰- شکوهی، غلامحسین، ۱۳۶۸، تعلیم و تربیت و مراحل آن، مشهد، آستان قدس رضوی.

- ۱۱- فقیهی، علی نقی، ۱۳۸۷، تربیت جنسی: مبانی، اصول و روش ها از منظر قرآن و حدیث، قم: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر.
- ۱۲- فیض کاشانی، ملا محسن، ۱۳۸۳ق، المحجۀ البيضاء، قم، مؤسسه النشر الاسلامی.
- ۱۳- فیض کاشانی، ملا محسن، ۱۳۹۹ق، الحقایق فی محاسن الأخلاق، بیروت، دار الکتب العربی.
- ۱۴- فیض کاشانی، ملا محسن، بی تا، تفسیر الصافی، بیروت، مؤسسه اعلمی
- ۱۵- مدن، یوسف، تربیت جنسی در اسلام، ترجمه بهروز رفیعی، مجله پژوهش های تربیت اسلامی، شماره ۸، پاییز ۱۳۸۳، صص ۱۸۳
- ۱۶- مطهری، مرتضی، ۱۳۷۴، اخلاق جنسی در اسلام و جهان غرب، تهران، انتشارات صدرا
- ۱۷- هارلد مزلو، آبراهام، ۱۳۷۲ش، انگیزش و شخصیت، ترجمه احمد رضوانی، مشهد، آستان قدس رضوی
- ۱۸- منابع نهج البلاغه، ۱۳۸۰، ترجمه جعفر شهیدی، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی ارون، ریمون، ۱۳۶۶، مراحل سیاسی اندیشه در جامعه شناسی، ترجمه باقر پرهام، تهران، سازمان نشر آموزش انقلاب اسلامی بخشی، علی آقا، ۱۳۸۳، فرهنگ علوم سیاسی، انگلیسی فارسی، فارسی - انگلیسی، با همکاری مینو افشاری راد، تهران، چاپار جفری، ساکس، ۱۳۸۴، پروژه هزاره ملل متحد، ۲۰۰۵؛ سرمایه گذاری در توسعه برنامه ای عملی برای دستیابی به اهداف توسعه،
- ۱۹- هزاره، گروه مترجمین، تهران، برگ زیتون حلبی، علی اصغر، ۱۳۸۰، تاریخ اندیشه های سیاسی در ایران و اسلام، تهران، اساطیر. شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۰، مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران،
- ۲۰- مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، آذر ماه. علی بابائی، غلامرضا، ۱۳۶۹، فرهنگ اصطلاحات روابط بین الملل، تهران، نشر سفی. عنایت، حمید، ۱۳۵۱، بنیاد فلسفه سیاسی در غرب از هراکلیت تا هابز، تهران، دانشگاه تهران. کمیسیون ملی یونسکو - ایران، آموزش ۲۰۳۰، به سوی آموزش و یادگیری مادام العمر با کیفیت، برابر و فراگیر برای همه «چارچوب
- ۲۱- عمل ملی آموزش ۲۰۳۰ جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۵»، تهران. کمیسیون ملی یونسکو- ایران، بیتا، دگرگون ساختن جهان ما، دستور کار ۲۰۳۰، برای توسعه پایدار، ترجمه مهرناز پیروزی،
- ۲۲- سازمان ملل متحد کلایمر، رودی، ۱۳۵۱، آشنایی با علم سیاست، ترجمه بهرام ملکوتی، تهران، سیمرغ. مرزوقی، رحمت الله، ۱۳۷۹، «بررسی رابطه حکومت و تربیت از دیدگاه امام علی

۲۳- نشریه پژوهش های تربیت اسلامی، ش ۴، ص ۶۸۵۹ مصباح یزدی، محمدتقی، ۱۳۷۸، نظریه سیاسی اسلام، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی موسوی خمینی، سیدروح الله، ۱۳۷۰، صحیفه نور، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی